

УДК 364.4:[615.85:7.02]-053.2:314.151.3-054.73]:332.146.2

DOI <https://doi.org/10.32782/2707-0409.2024.1.15>

Котенко О. О.

кандидат економічних наук, доцент,
старший викладач кафедри психології,
політології та соціокультурних технологій
Сумський державний університет
e-mail: o.kotenko@macro.sumdu.edu.ua
ORCID ID: 0000-0002-1865-5422
Researcher ID: G-2224-2018

Кохно А. С.

здобувачка спеціальності 231 «Соціальна робота»
Сумський державний університет
e-mail: kohnoanghela@gmail.com
ORCID ID: 0009-0001-8650-5477

**ТЕХНОЛОГІЯ АРТТЕРАПІЇ В СОЦІАЛЬНІЙ АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ
ІЗ ЧИСЛА ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ
У КОНТЕКСТІ ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ**

Стаття присвячена дослідженню фінансово-правових і змістовних особливостей упровадження елементів арттерапії в наданні соціальної послуги соціальної адаптації цільовій групі дітей із числа внутрішньо переміщених осіб. У роботі була розглянута нормативна база, яка формує стандарти роботи з дітьми загалом, а також дітьми із числа внутрішньо переміщених осіб зокрема. Досліджені підходи до розуміння сутності соціальної терапії, її педагогічного аспекту, а також передумови для застосування арттерапевтичних вправ у їх контексті.

Сформульовані висновки були підкріплені практичними результатами проведених арттерапевтичних занять із дітьми із числа внутрішньо переміщених осіб у закладі дошкільної освіти Сумської області, продемонстровано особливості застосування арттерапевтичних вправ для пришвидшення процесу їхньої соціальної адаптації. Отримана позитивна оцінка від фахівців закладу та високі результати не лише дають підстави вважати, що арттерапевтичні заняття мають широкий потенціал під час роботи з даною цільовою групою, але і надають можливості їх упровадження для надання соціальної послуги соціальної адаптації іншим цільовим групам, як-от безробітні люди, люди пенсійного віку, люди, що страждають від професійного вигорання, люди з інвалідністю. Були схарактеризовані синхронний і асинхронний підходи, а також індивідуальна форма та типові тематичні тренінгові програми, які можуть сформувати основу для вдосконалення наявних підходів до надання послуги соціальної адаптації.

Окрему увагу приділено розгляду ролі та перспектив арттерапії в контексті цілей сталого розвитку. Розглянуто можливість удосконалення розроблених у межах дослідження арттерапевтичних вправ шляхом формулювання завдань, які не лише сприяють соціальній адаптації дітей із числа внутрішньо переміщених осіб, але і стимулюють їх вирішувати повсякденні проблеми з огляду на цілі сталого розвитку. Зазначено, що такі вправи можуть бути пристосованими для роботи з іншими віковими групами: підлітків, молоді, людей середнього та похилого

віку, що буде слугувати додатковим освітнім цілям у соціальній роботі із цими цільовими групами. На основі цього був зроблений висновок про доцільність застосування комбінаторного підходу до формування типових тематичних тренінгових програм.

Окрім того, окреслені перспективи підвищення доступності соціальної послуги сольної адаптації отримувачам шляхом подальшого розвитку функціоналу порталу надання державних послуг «Дія» (асинхронні тренінгові можливості) та створення на базах закладів вищої освіти сертифікатних програм для підготовки тренерів (синхронні можливості).

Ключові слова: соціальна робота, соціальна послуга, соціальна адаптація, соціальна терапія, арттерапія, тренінг, соціальна робота з дітьми, діти ВПО, діти із числа внутрішньо переміщених осіб, сталий розвиток.

Постановка проблеми. Виклики сучасного мінливого соціально-економічного середовища все більше вимагають розширення, удосконалення й інноваційного переосмислення інструментарію соціальної роботи. Часи фінансово-економічної нестабільності, періоди пандемії та військових протистоянь лише загострюють необхідність створення якісно нового підґрунтя для соціальних працівників під час роботи з різними категоріями осіб, що потребують їхньої допомоги.

Водночас соціальні проблеми мають особливість, яка принципово відрізняє їх від інших, адже вони часто проявляються не лише в житті тих людей, хто відчуває їх на собі безпосередньо, але і транслюються на їхнє найближче оточення. Батьки, друзі, колеги по роботі, ділові партнери (якщо такі є) можуть відчувати на собі ті переживання та зміни в поведінці людини, яких вона, на жаль, зазнала, коли перебувала сам на сам із власними проблемами, спричиненими окремими соціальними змінами. Хоч окремі групи стейкхолдерів таких соціальних і життєвих змін у людині й можуть відчувати на собі їхній негативний вплив, але існує така категорія осіб, на яких вони можуть мати особливо глибокий (інколи фундаментальний) вплив – це діти.

Діти традиційно вважалися особливою цільовою групою в роботі соціальних служб, соціальних працівників, психологів, оскільки, окрім зовнішнього, часто вирішального, впливу (впливу оточення), вона також може стикатися з низкою внутрішніх проблем – страхи, тривоги, фобії, булінг, соціальна дезадаптація на їхньому тлі, які інколи не може подолати самостійно – без сторонньої допомоги.

Повномасштабне вторгнення російських військ в Україну кардинально загострило соціальні проблеми та спричинило нарощування кількості вимушених зовнішніх і внутрішніх міграційних потоків. За даними інформаційно-обчислювального центру Міністерства соціальної політики України, станом на 19 травня 2024 р. в Україні понад 20% внутрішньо переміщених осіб є дітьми до 18 років [2]. Тобто п'ята частина внутрішньо переміщених осіб. Отже, запит на соціальні послуги для такої особливої категорії осіб є безумовним, це спричиняє актуальність наукових досліджень і практичних розробок даної проблеми.

У межах даного дослідження представлено результати впровадження окремих аспектів технології арттерапії в роботу з дітьми із числа внутрішньо переміщених

осіб у закладі дошкільної освіти, продемонстровано особливості застосування арттерапевтичних вправ для пришвидшення процесу їхньої соціальної адаптації, розглянуто перспективи та можливості застосування технології арттерапії для інших цільових груп отримувачів соціальних послуг.

Окрему увагу в роботі приділено обґрунтуванню ролі технології арттерапії для забезпечення цілей сталого розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема удосконалення підходів до організації соціальної терапії, зокрема шляхом упровадження елементів арттерапії, були приділені численні роботи українських і закордонних авторів. Серед українських дослідників варто відзначити роботи таких учених, як О.Л. Вознесенська, В.В. Городиська, Л.М. Завацька, М.І. Замелюк, І.Б. Іванова, Н.М. Калька, З.П. Кияниця, З.Я. Ковальчук, Ж.В. Петрочко, Л.Т. Тюптя й інші. Серед зарубіжних авторів, у рамках досліджень соціальної терапії, варто згадати роботи таких учених, як Дж. Гліссон, М. ван Дурн, Д. Фовлер та інші.

Водночас, незважаючи на значну наукову розробленість, проблема вдосконалення підходів до надання соціальної послуги соціальної адаптації шляхом упровадження арттерапевтичних тренінгів для цільової групи дітей із числа внутрішньо переміщених осіб залишається невирішеною.

Метою статті є обґрунтування фінансово-правової основи використання елементів технології арттерапії, а також доцільності її впровадження у процесі соціальної адаптації дітей із числа внутрішньо переміщених осіб, а також дослідження перспектив використання арттерапевтичних вправ для соціальної адаптації інших цільових груп отримувачів соціальних послуг і характеристики ролі таких вправ для забезпечення цілей сталого розвитку.

Результати дослідження. Соціальна адаптація є процесом складним і багатограним у принципі, а під час розгляду як її отримувачів не лише дітей, а дітей із числа внутрішньо переміщених осіб, він поглиблюється комплексом психологічних особливостей, умовами життя та перебування, оточення тощо, що можуть здійснювати в сукупності чи окремо вирішальний вплив на становлення особистості.

Згідно з п. 4 наказу Міністерства соціальної політики України «Про затвердження Державного стандарту соціальної адаптації» від 18 травня 2015 р. № 514 (далі – наказ № 514), соціальна послуга соціальної адаптації визначається як «комплекс заходів, що здійснюються протягом строку, необхідного для процесу активного гармонійного пристосування осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах, у тому числі осіб похилого віку, осіб з інвалідністю, осіб, які перебували у спеціалізованих або інтернатних закладах, осіб, які відбули покарання у вигляді обмеження або позбавлення волі на певний строк, до змінених умов соціального середовища, спрямованих на усунення/пристосування обмежень життєдіяльності для підтримки соціальної незалежності, збереження та продовження їхньої соціальної активності» [11].

Показово, що наказ № 514 не передбачає спеціального пункту, який детермінував би чіткий перелік цільових груп даної послуги, у ньому лише перелічуються особи, які перебувають у складних обставинах, надано короткий уточнювальний перелік окремих прикладів складних життєвих обставин з формулюванням «у тому числі». У цьому контексті ми робимо висновок, що зазначений у наказі № 514 перелік осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах, не є вичерпним. Отже, цільові групи людей із числа внутрішньо переміщених осіб і діти із числа внутрішньо переміщених осіб можна вважати отримувачами (потенційними отримувачами) соціальної послуги соціальної адаптації.

Окрім того, у п. 7 наказу № 514 передбачається, що отримувачі соціальної послуги соціальної адаптації та/або їхні законні представники мають бути поінформовані про свої права й обов'язки. Тобто законне представництво допускається, що стосовно дітей із числа внутрішньо переміщених осіб означає залучення до процесу їх соціальної адаптації батьків. Це, у свою чергу, не суперечить ч. 3 ст. 12 Закону України «Про охорону дитинства» від 5 жовтня 2023 р. № 2402–III [7] та передбачено в ч. 1 ст. 9 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 30 грудня 2023 р. № 1706–VII, у абзаці, відповідно до якого внутрішньо переміщена особа має право на отримання соціальних і адміністративних послуг за місцем перебування [1; 6].

Отже, беручи до уваги окремі статті та частини розглянутих законів України та беручи наказ № 514 за базовий документ, ми можемо схарактеризувати загальні правові основи використання елементів технології арттерапії під час надання соціальної послуги соціальної адаптації дітям із числа внутрішньо переміщених осіб і виділити чотири основні складові частини:

– **безоплатний характер послуги.** Безоплатний характер передбачається у тих межах, які встановлює Наказ № 514, при цьому стаття 9 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 30.12.2023 № 1706-VII не забороняє розширення соціальної послуги соціальної адаптації для дітей з числа внутрішньо переміщених осіб;

– **фандрайзингові можливості.** Надання додаткових послуг соціальної адаптації дітям із числа внутрішньо переміщених осіб особами, що мають відповідну освіту та компетентності (вітчизняні та міжнародні тренери), чи організаціями, які мають відповідний кадровий потенціал, ресурсну базу, дозвільні документи, може здійснюватися коштом грантових проєктів, державних і місцевих програм, приватних благодійних фондів, добровільних пожертв соціально відповідального бізнесу, донаторства фізичних осіб тощо з визначенням тарифу платної послуги соціальної адаптації (індивідуального чи корпоративного тарифу – залежно від надавача послуги) та типової програми (або типових програм), що їх зможуть пропонувати отримувачам або їхнім законним представникам. У цьому аспекті ми хотіли б наголосити, що доцільно проводити оплату додаткових послуг соці-

альної адаптації дітей із числа внутрішньо переміщених осіб лише коштом зовнішніх джерел – без залучення коштів їхніх батьків;

– **індивідуальний підхід і типові тематичні програми.** Державний стандарт соціальної адаптації передбачає, зокрема, наявність індивідуального підходу в наданні соціальної послуги соціальної адаптації. В абз. 1 п. 3 визначено, що індивідуальний підхід реалізується шляхом складання Карти визначення індивідуальних потреб особи в наданні соціальної послуги соціальної адаптації, на основі якої надалі формується індивідуальний план надання даної послуги. Також можуть бути створені додаткові типові програми декількох видів, орієнтованих на подолання окремих соціально-психологічних наслідків переміщення дитини та типових соціальних проблем, як-от: булінг, соціальна дезадаптація, страхи, фобії тривоги. Окрім того, до цих програм можуть бути включені й такі, які розвивають різні аспекти грамотності (безпекову, фінансову, комунікаційну тощо, а також цілей сталого розвитку), культурного розвитку. Водночас індивідуальний підхід і типові програми мають відповідати таким основним заходам із переліку тих, що становлять зміст соціальної послуги соціальної адаптації та передбачені в п. 8 наказу № 514: надання допомоги в аналізі життєвої ситуації, визначенні основних проблем, шляхів їх вирішення; надання психологічної допомоги; корекція психологічного стану та поведінки в повсякденному житті; навчання, формування та розвиток соціальних навичок, умінь, соціальної компетенції; сприяння в отриманні інших соціальних послуг і консультацій фахівців відповідно до виявлених потреб [11];

– **правовий аспект.** Надання соціальної послуги соціальної адаптації має здійснюватися відповідно до законів і підзаконних актів, про які йшлося вище – з боку отримувачів, а також з урахуванням вимог Кодексу законів про працю та чинного податкового законодавства, законодавства у сфері захисту персональних даних, у разі, якщо для надавачів такої послуги це є комерційною діяльністю.

Отже, ми вважаємо за доцільне сформулювати загальну концепцію надання даної послуги для визначеної нами цільової групи так: соціальна послуга соціальної адаптації дітей із числа внутрішньо переміщених має надаватися на безоплатній для їхніх батьків основі шляхом фінансування роботи надавачів із зовнішніх джерел із використанням індивідуального підходу та/або типових програм з урахуванням чинних норм у частині охорони прав дітей і вимог трудового та фіскального законодавства.

Як зазначалося вище, типові програми соціальної послуги соціальної адаптації можуть бути розроблені для вирішення не індивідуальних проблем окремого отримувача, а як груповий курс синхронного чи асинхронного характеру для конкретних соціальних цілей.

Такі курси можуть бути трьох основних типів:

– **синхронні державні програми.** У такі програми можуть входити курси, розроблені на замовлення Міністерства соціальної політики України із залученням

кадрового потенціалу Міністерства освіти та науки України або сторонніх підприємців і рекомендовані для використання в дошкільних, шкільних, середніх спеціальних і вищих закладах освіти, а також спеціалізованих організацій і установ для надання соціальної послуги соціальної адаптації дітей (осіб до 18 років) із числа внутрішньо переміщених осіб;

– **асинхронні державні програми.** У цю групу програм можуть бути включені всі курси, що входять до попереднього пункту, але адаптовані та технічно реалізовані в електронному вигляді. Технічно такий проєкт може бути впроваджений шляхом створення спеціальних застосунків для операційних систем *Android* та *iOS* для доступу до таких програм дітей, які з об'єктивних причин не можуть взяти участь у навчальному процесі й у процесі соціальної адаптації безпосередньо в початкових закладах. Альтернативою також можуть бути реалізація тематичних програм із соціальної адаптації в застосунку порталу державних послуг «Дія», але ми вважаємо, оскільки застосунок «Дія» може охоплювати значно ширші цільові групи людей із різними складними життєвими обставинами (зокрема, осіб віком 18 і старше), то обмежувати його потенціал лише цільовою групою дітей із числа внутрішньо переміщених осіб, не є доцільним;

– **програми соціальної адаптації,** що розроблені та впроваджені на платформах масових відкритих онлайн-курсів.

Охарактеризовані вище види сертифікаційних програм можуть базуватися на використанні окремих методів або їх комбінації.

До таких технологій можна віднести: технології психологічного підходу, технології терапії, технології екологічного підходу, технології вирішення проблем, психосоціальні технології, кризово орієнтовані технології, раціональні технології тощо [10, с. 78–79].

Зупинимося на характеристиці технології соціальної терапії, оскільки наші дослідження були проведені саме в цьому напрямі.

Л.Т. Тюття й І.Б. Іванова зазначають, що соціальна терапія здійснюється в умовах досить складного стану особистості чи цілої соціальної групи, можливого соціального неблагополуччя, у рамках такого підходу проблема розглядається як соціальна хвороба [12]. З.П. Кияниця та Ж.В. Петрочко зазначають, що метод соціальної терапії передбачає роботу, спрямовану на формування в людини відчуття власної цінності, поваги, любові до себе на основі відповідної поведінки. Метою соціальної терапії є допомога особистості у формуванні такої поведінки [10]. Л.М. Завацька акцентує увагу на терапевтичному впливі соціального педагога в лікуванні соціальної хвороби. Зазначається, що такий терапевтичний вплив спрямований на покращення ментального стану дитини. Водночас зміна стану дитини створює умови для формування в неї нових позицій щодо себе, оточення та середовища її життя. Окрім того, це може стимулювати зміну поведінки дитини стосовно інших аспектів і сфер життя [5]. Соціальна терапія, на думку Д. Фовлера, передбачає зосередженість і акцент на формуванні позитивних переконань

щодо себе й інших, а не на боротьбі з негативними переконаннями на одинці із собою [15]. Дж. Гліссон зауважує, що соціальна терапія має на меті покращення ментального здоров'я молоді [16]. Роботи М. ван Дурна також акцентують увагу на відновленні ментального здоров'я молодих людей [17].

Отже, у результаті проведеного аналізу джерел можна зауважити, що автори загалом сходяться на загальній позиції, що соціальна терапія спрямована на відновлення ментального здоров'я в отримувачів соціальних послуг.

Сучасний інструментарій, який використовують фахівці із соціальної роботи у проведенні соціальної терапії, є досить різноманітним. Однією з перспективних технологій соціальної адаптації цільових груп загалом і цільової групи дітей із числа внутрішньо переміщених осіб зокрема, на нашу думку, є технологія арттерапії.

Н.М. Калька та З.Я. Ковальчук зазначають, що основною метою арттерапії є оптимізація та гармонізація внутрішнього стану отримувача соціальної послуги, що сприяє відновленню активного життя та набуття внутрішньої рівноваги. Завдяки малюванню отримувач соціальної послуги навчається бачити свої проблеми ніби з боку [9]. О.Л. Вознесенська розглядає арттерапію крізь призму зцілення шляхом творчого вираження особистості [3]. Розглядається досвід використання арттерапевтичних вправ із дорослою аудиторією. М.І. Земелюк зазначає, що арттерапію варто розглядати як технологію передачі почуттів, емоцій і характеристик внутрішнього стану людини шляхом створення, комбінування та використання різних проявів мистецтва [8]. Автор також наголошує, що технологія може бути застосованою як у дитячій, так і в дорослій аудиторії. В.В. Городиська підкреслює особливі перспективи арттерапії в роботі з дітьми дошкільного віку та зазначає, що її метою є збереження або відновлення ментального здоров'я дітей для умов навчального закладу (установи), що здійснюється вчителем (вихователем) шляхом гармонізації розвитку дитячої особистості через її самопізнання та самовираження [4].

У межах нашого дослідження ми не ставимо за мету сформулювати власне бачення сутності арттерапії й особливостей її впливу на психоемоційний або соціальний стан особистості. Також ми погоджуємося з думкою, що арттерапію як окрему технологію варто розглядати у двох аспектах: психологічному та педагогічному (соціальному) [4]. Тому теоретичним підґрунтям нашого дослідження ми вважаємо напрацювання українських і зарубіжних психологів, педагогів, соціальних працівників і розглядаємо в основному саме соціальний аспект арттерапії.

У проведенні арттерапевтичних вправ у літературі та практиці прийнято виділяти декілька її видів [9; 13], як-от: бібліотерапія – акцент на читанні; вокалотерапія – акцент на співі; драматерапія – акцент на використанні ефекту театрального мистецтва та рольових ігор; ізотерапія – терапія з акцентом на малюванні; музикотерапія – акцент на прослуховуванні музичних творів; казкотерапія, або сторітейлінг, – терапія з використанням казок або історій. Окрім того, інколи

виділяють також технологію так званого “casework”, але його часто розглядають у контексті інших форм і технологій соціальної роботи, проте інколи і як один із різновидів казкотерапії.

Наше дослідження спрямоване на сприяння соціальній адаптації цільової групи дітей із числа внутрішньо переміщених осіб із використанням технології арттерапії з акцентом на малюванні, тобто – ізотерапії.

У рамках виконання наукових досліджень, результати та напрацювання яких лягли в основу підготовки кваліфікаційної роботи на здобуття освітнього ступеня бакалавра спеціальності 231 «Соціальна робота», здобувачкою Сумського державного університету А.С. Кохно було проведено низку занять із дітьми із числа внутрішньо переміщених осіб віком від 4 до 6 років в одному із закладів дошкільної освіти (дитячий садок) Сумської області. За практичні заняття здобувачка обрала творчі майстерні.

У рамках творчих майстерень дітям було запропоновано дві арттерапевтичні вправи:

1. «Безлюдний острів», у рамках якої дітям було запропоновано намалювати на аркуші А3 навколо острова хвилі (із трьох боків – неспокійне море, спокійне з одного). Це послугувало творчому втіленню їх переміщення із зони небезпеки до спокійного та тихого місця. Для захисту острова від хвиль неспокійного моря діти намалювали гору, каміння з якої послугувало для малювання уявної стіни, як символу захисту. Було зроблено висновок про те, що діти розуміють важливість безпеки та захисту і готові розвивати свою уяву та діяльність із метою їх досягнення. Одна з учасниць заняття зобразила «Байрактар», який може допомагати їм переносити каміння для будівництва стіни та для захисту. Після такого умовного укріплення острова діти зобразили печери скарбів, річку, у якій можуть купатися місцеві жителі, гарні будинки, де вони живуть, і дружніх тварин (переважно тих, які не асоціюються в них з агресивними хижаками). Під час виконання цієї вправи діти активно спілкувалися, сміялися, що сприяло їхній адаптації до умов нового середовища.

Соціальний педагог або соціальний працівник можуть також брати участь у створенні острова, даючи дітям різні завдання, які їм необхідно вирішувати спільно. Окрім того, робота та реакція кожної дитини на ті чи ті завдання й уявні ситуації можуть свідчити про емоційний стан дитини, навички соціалізації та комунікації, виявити ті аспекти, у яких їй необхідна допомога.

Отже, дана вправа спрямована на формування в дитини впевненості у власних силах, націленості на успіх і навичок роботи в команді.

2. «Малювання пальчиками». Дітям була запропонована арттерапевтична вправа, яка передбачала можливість малювання різних образів і картин пальцями рук на прозорому склі. Малювання пальцями потребує мінімального напруження м'язів і створює ефект релаксу. У рамках такої вправи діти змогли виразити свої мрії, сподівання, проявити свої емоції. Вправа надзвичайно позитивно була

сприйнята дітьми, вони починали малювати пальцями двох рук, що викликало радість та сміх, тим самим соціалізуючи їх та даючи можливість відчувати себе в доброзичливому, позитивному середовищі.

Окрім проведення арттерапевтичних вправ «Безлюдний острів» і «Малювання пальчиками», здобувачка здійснила аналітичне дослідження, суть якого полягала в такому: на констатувальному та контрольному етапі дослідження, тобто до та після проведення занять з арттерапевтичними вправами, здобувачка просила дітей виконати вправу: «Намалюй кактус. Не бійся, нехай він буде таким, як ти хочеш його бачити».

Аналіз отриманих робіт був проведений на основі таких критеріїв:

1. Основні:

– розмір кактуса. Дітям було запропоновано намалювати кактус великого розміру, якщо він асоціюється в них із чимось поганим, і маленький – якщо із чимось добрим;

– додаткові деталі. Діти могли намалювати додаткові аксесуари, яких, з якихось причин, могло не вистачати кактусу. Якщо кактус забезпечений усім необхідним, то можна було намалювати кактус із квітами.

2. Додаткові параметри:

– форма голок. Додаткових інструкцій уведено не було, але надалі цей параметр дав можливість провести паралель між характером відображення голок і емоційним станом дітей. Зокрема: гострі та великі шипи супроводжувалися більш агресивною поведінкою дитини та її реакцією на вправи; хвилясті голки відповідали дещо невпевненій поведінці (розгубленості, сором'язливості), тоді як маленькі голки відповідали загалом позитивному емоційному стану дитини;

– колір кактуса. За аналогією з попереднім чинником додаткових інструкцій не вводилось, але кактус, намальований у темних тонах, відповідав негативному емоційному стану дитини, тоді як світлі та яскраві кольори вказували на загалом позитивний стан;

– розташування кактуса. Кактус, який за іншими параметрами відповідав негативному емоційному стану дитини, зазвичай був зображеним на передньому плані, що говорить про важливість тих проблем, які вони асоціюють із ним.

Результати проведеної вправи «Намалюй кактус» у групі із 6 дітей із числа внутрішньо переміщених осіб на констатувальному та контрольному етапах дослідження відображені в табл. 1.

Результати отриманого аналізу дають підстави вважати, що арттерапевтичні вправи дають позитивний ефект для соціальної адаптації дітей, дозволяють їм побачити свої проблеми з іншого боку та знайти шляхи для відновлення внутрішньої рівноваги, оскільки на контрольному етапі, порівняно з констатувальним, частка дітей, які намалювали:

– великий кактус, зменшилась на 50%. Це говорить про те, що вони почали розглядати своє теперішнє оточення та середовище в позитивному аспекті;

Таблиця 1

Результати проведення вправи «Намалюй кактус. Не бійся, нехай він буде таким, як ти хочеш його бачити» на констатувальному та контрольному етапах дослідження

Параметр	Характеристика параметра	Кількість відповідей на констатувальному етапі	Частка від загальної кількості відповідей, %	Кількість відповідей на контрольному етапі	Частка від загальної кількості відповідей, %
Основні параметри					
Розмір кактуса	Великий	4	66,67	1	16,67
	Маленький	2	33,33	5	83,33
Додаткові деталі	Кактус із додатковими деталями	4	66,67	0	0
	Кактус з квітами	2	33,33	6	100
Додаткові параметри					
Колір	Темні кольори	3	50	2	33,33
	Світлі кольори	2	33,33	4	66,67
Форма шипів	Гострі	2	33,33	0	0
	Хвилясті	3	50	1	16,67
	М'які	1	16,67	5	83,33
Розташування кактуса щодо його середовища	На передньому плані	5	83,33	0	0
	На задньому плані	1	16,67	6	100

– кактус із квітами, збільшилась на 66%. Можна зробити висновок, що діти навчилися бачити інструменти вирішення своїх проблем, змінили кут зору на них та використовують внутрішні резерви;

– кактус у темних кольорах, зменшилась на 27%, а тому можна констатувати позитивні зрушення в їхньому емоційному стані;

– гострі шипи, знизилась до 0%, що свідчить про зникнення агресії, а частка намальованих хвилястих шипів знизилась на 34%, що говорить про зменшення невпевненості та сором'язливості;

– кактус на передньому плані, знизилась до 0%, на основі чого можна зробити висновок про абстрагування дітей від проблем, пов'язаних із новим середовищем, і появу в них інтересу до інших завдань.

Варто зауважити, що заняття були проведені під наглядом психолога та соціального педагога, отримали схвальну оцінку, а напрацювання здобувачки будуть ураховані в роботі закладу дошкільної освіти, про що свідчить отриманий акт упровадження.

Оскільки ці вправи справді допомагають дітям в аналізі їхніх життєвих ситуацій, переосмисленні ресурсів і середовища, у якому вони проживають, створенні нових комунікаційних зв'язків, ми вважаємо їх потужним інстру-

ментом соціальної адаптації цільової групи дітей із числа внутрішньо переміщених осіб.

Водночас у процесі проведення дослідження був виявлений недолік: відсутність вибору під час виконання завдань. Дітям доводиться брати участь у даному заході виконанням вправи лише одного виду. У вправі «Намалюй кактус. Не бійся, нехай він буде таким, як ти хочеш його бачити» кактус може бути замінений на фантастичних героїв, тварин тощо. На основі того, що саме намалюють діти, також можна робити висновки щодо їхнього емоційного стану. Можливе також удосконалення даної вправи із зображенням декількох образів. Діти можуть продемонструвати відносини між цими образами, що, у свою чергу, може говорити про стан їхнього соціального середовища.

Окрім того, очевидним обмеженням такого заняття є те, що воно, на нашу думку, може показати найкращі результати лише у відносно малих (4–8 учасників) групах, у яких фахівець (тренер, соціальний педагог, соціальний працівник) зможе модерувати ситуацію та приділяти увагу кожному учаснику, кожен із них зможе продемонструвати свою залученість без конкуренції за увагу та час. Із цих позицій доцільність проведення такого заходу для масової аудиторії є сумнівною. Проте індивідуальні заняття можуть також бути менш ефективними з огляду на те, що в них втрачається можливість розвитку комунікативних навичок і загальної соціалізації.

На нашу думку, розглянута технологія може слугувати основою для подальшого розширення цільових груп потенційних отримувачів соціальної послуги соціальної адаптації. Так, зокрема, зміною тематики та характеру вправ і збереженням лише основної ідеї можна сприяти стимулюванню, покращенню або навіть відновленню емоційного та ментального здоров'я отримувачів.

Ми вважаємо, що потенційними цільовими групами отримувачів соціальної послуги соціальної адаптації шляхом використання технології арттерапії можуть бути, зокрема:

а) безробітні люди – у контексті відновлення віри у власні сили та стимулювання пошуку нових можливостей;

б) люди пенсійного віку, яким часто важко адаптуватися до нового статусу після економічно активного життя, унаслідок чого вони можуть відчувати самотність, безпорадність тощо;

в) люди, що страждають від професійного вигорання – в аспекті абстрагування від повсякденних рутинних завдань і орієнтування на активізацію творчих здібностей і креативу;

г) люди з інвалідністю – у рамках пошуку нових можливостей розвитку, спілкування, відновлення внутрішньої рівноваги.

Вправи можуть бути орієнтованими на вираження власних переживань шляхом малювання творів світового образотворчого мистецтва, що не лише забезпечить можливість реалізувати послугу соціальної адаптації, але і має

підвищити загальний культурний рівень осіб, які братимуть участь у таких тренінгах.

Окремим аспектом даного дослідження є визначення ролі, яку може відігравати технологія арттерапії під час надання соціальної послуги соціальної адаптації в контексті цілей сталого розвитку.

Незважаючи на глобальний, усеохоплюючий характер ідей, покладених в основу сталого розвитку, численних програм, які проводяться в контексті його цілей, зростання загальної популярності терміна в суспільстві, загальний рівень поінформованості та грамотності щодо нього та його принципів залишається порівняно невисоким.

В Україні це питання є також актуальним, оскільки навіть в умовах існування досить потужного кластера відповідних компетентностей у навчальних програмах закладів освіти всіх рівнів, практичне впровадження принципів сталого розвитку в повсякденне життя молоді відбувається досить повільно. Щодо дорослого населення ситуація часто є навіть менш оптимістичною.

Ми вважаємо, що технологія арттерапії може бути перспективним інструментом тиражування знань щодо сталого розвитку, принаймні в цільових групах людей – отримувачів соціальної послуги соціальної адаптації. Такий потенціал доцільно реалізовувати, на нашу думку, через пропонування арттерапевтичних вправ, які частково або цілком побудовані на контексті окремих цілей сталого розвитку.

Так, арттерапевтичні вправи «Безлюдний острів» і «Малювання пальчиками», які згадані вище, для цільової групи дітей із числа внутрішньо переміщених осіб можуть бути доповнені завданнями щодо цілей сталого розвитку, зокрема [14]:

–Ціль 1 (Боротьба з бідністю) та Ціль 2 (Боротьба з голодом) – дітям можна запропонувати зобразити на острові тварину та подумати над тим, що саме необхідно намалювати для того, щоб вона могла жити в безпеці, почуватися комфортно, мала можливість харчуватися, як місцеві жителі можуть їй допомагати;

–Ціль 3 (Міцне здоров'я) – може бути запропоновано намалювати заняття спортом або спортивні засоби й аксесуари, спортивні досягнення, їхні спортивні мрії, придумати новий (можливо, фантастичний) вид спорту. Додатково може бути дане завдання щодо пояснення малюнка та користі спорту для здоров'я людини;

–Ціль 4 (Якісна освіта) – діти можуть намалювати школу своєї мрії, тим самим продемонструвати, якими інструментами та засобами для них може бути забезпечений комфортний і якісний освітній простір;

–Ціль 5 (Гендерна рівність) – дітям можуть бути надані завдання намалювати життєві ситуації, які б демонстрували гендерну рівність людей;

–Ціль 6 (Чиста вода та належні санітарні умови) може бути поєднана із Ціллю 10 (Скорочення нерівності), Ціллю 11 (Сталий розвиток міст і спільнот) та Ціллю 12 (Відповідальне споживання). Дітям можна запропонувати намалювати на острові маленьке джерело чистої води та більше джерело брудної води

(забрудненої побутовим сміттям), пояснити те, що всі жителі та тварини мають мати доступ до джерела чистої води, що ресурси, які використовуються в повсякденному житті, не є невичерпними, тому до них необхідно ставитися відповідально та докладати зусиль для забезпечення чистих і здорових умов у житті спільнот і громад;

– Ціль 7 (Відновлювана енергія) – дітям може бути поставлена проблема, у рамках якої мешканці протилежних частин острова потребують спілкування та відвідування один одного. Для цього їм необхідні зв'язок і транспорт, що потребують енергії. Завдання може бути сформульоване так, щоб діти зобразили засоби отримання енергії та пояснили, які з них є відновлюваними (більш безпечними для жителів і тварин острова) та невідновлюваними, що здійснюють негативний вплив на навколишнє середовище;

– Ціль 8 (Гідна праця й економічне зростання) – вправи на зображення професій і занять жителів острова, які вони обирають для забезпечення свого успіху та загального процвітання. Завдання може доповнюватися різними аспектами інших цілей сталого розвитку (1, 5, 9, 11 тощо);

– Ціль 9 (Інновації та інфраструктура) – тренер може просити дітей придумати та зобразити нові інструменти та засоби вирішення повсякденних проблем жителів острова (у цьому буде полягати інноваційна компонента). Інфраструктурна компонента може бути реалізована шляхом поставлення завдань доступу жителів острова до різного роду послуг – освітніх, безпекових, оздоровчих, телекомунікаційних тощо;

– Ціль 13 (Боротьба зі зміною клімату) може бути поєднаною із Ціллю 14 (Збереження морських екосистем) і Ціллю 15 (Збереження земних екосистем). Може бути поставлене завдання придумати способи збереження на острові всіх видів морських і земних тварин, бо через те, що на острові із часом підвищується температура навколишнього середовища, окремі тварини та птахи, яким більш комфортно в холодних умовах (пінгвіни, моржі), починають покидати острів. Дітям необхідно придумати способи збереження на острові всіх видів морських і земних тварин. Також дане завдання доцільно доповнити окремими аспектами Цілі 7 та Цілі 9;

– Ціль 16 (Мир та справедливість). Завдання може бути сформульоване таким чином, щоб діти відображали жителів острова, які співпрацюють, спілкуються, є щасливими, взаємодіють заради спільноти;

– Ціль 17 (Партнерство заради сталого розвитку). Може бути поставлене завдання намалювати ще один острів, на якому жителі ведуть діяльність, яку не здійснюють жителі першого острова. Дітям можна запропонувати відобразити взаємодію жителів сусідніх островів для забезпечення чесного та справедливого обміну.

Очевидно, що запропоновані нами вправи представлені лише в концептуальному сенсі. Під час проведення арттерапевтичних вправ із надання соціальної

послуги соціальної адаптації надзвичайно важливо враховувати вікові й емоційні характеристики цільової групи та формувати план завдань відповідно до них.

Водночас ми бачимо надзвичайно великий потенціал запропонованого концептуального підходу саме через комбінаторику його цілей: діти вирішують проблеми спільно, комунікують, соціалізуються, абстрагуються від своїх повсякденних проблем, пристосовуються до середовища їх поточного проживання, набувають водночас компетентностей у питаннях сталого розвитку. Окрім того, завдання такого тренінгу можуть бути модифіковані та переосмислені з урахуванням особливостей підлітків, молоді, людей середнього та похилого віку, що буде слугувати додатковим освітнім цілям у соціальній роботі із цими цільовими групами.

Запропонований підхід до створення тренінгів може слугувати основою для розроблення та їх наступної інтеграції в додаток порталу державних послуг «Дія» у вигляді занять чи ігор, у контексті яких буде надаватися соціальна послуга соціальної адаптації з орієнтиром на цілі сталого розвитку.

Щодо синхронного підходу до організації тренінгів, то важливо також зазначити, що одним із пріоритетних напрямів розвитку системи надання соціальних послуг загалом, а також послуг соціальної адаптації зокрема є підготовка кадрів. До перспектив у цьому напрямі, зважаючи на високий попит на діяльність надавачів соціальних послуг, варто віднести створення сертифікатних програм із надання соціальної послуги соціальної адаптації, які доцільно започатковувати в закладах вищої освіти.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. У сучасних реаліях проблеми, пов'язані з наданням якісних соціальних послуг населенню, актуалізуються. Це зумовлює необхідність пошуку нових шляхів для їх вирішення, удосконалення та переосмислення підходів до класичних форм соціальної роботи, знаходження можливостей комбінування інструментів для отримання синергічного ефекту. Водночас військова агресія Росії проти України зумовила появу особливо вразливої категорії населення – дітей із числа внутрішньо переміщених осіб.

Однією із проблем, яка супроводжує дану цільову групу, є їх соціальна адаптація до нового середовища та до нової спільноти. У нашому дослідженні ми визначили правову основу надання соціальної послуги соціальної адаптації дітям із числа внутрішньо переміщених осіб і підґрунтя для віднесення їх до групи отримувачів даної послуги. На основі проаналізованих законодавчих і підзаконних актів (Закон України «Про охорону дитинства» від 5 жовтня 2023 р. № 2402–III, Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 30 грудня 2023 р. № 1706–VII, наказ Міністерства соціальної політики України «Про затвердження Державного стандарту соціальної адаптації» від 18 травня 2015 р. № 514) нами були запропоновані рекомендації щодо формування фінансово-правових основ надання соціальної послуги соціальної

адаптації даної цільової групи, а саме: безоплатний характер послуги для отримувачів чи їхніх законних представників, фандрайзингові можливості (у контексті оплати праці фізичним і юридичним особам – надавачам цих послуг), робота у вигляді індивідуальних занять і розроблення типових тематичних тренінгових програм.

Були розглянуті перспективи розроблення та впровадження синхронних (очних) і асинхронних (через портал державних послуг «Дія», платформи масових онлайн-курсів) типових тематичних тренінгових програм, доведено доцільність саме групової роботи під час надання соціальної послуги соціальної адаптації дітям із числа внутрішньо переміщених осіб.

Типові тематичні тренінгові програми було запропоновано створювати з використанням технології арттерапії, доцільність якої доведена практично шляхом проведення серії занять із цільовою групою дітей із числа внутрішньо переміщених осіб здобувачкою 4-го курсу освітнього ступеня бакалавр спеціальності 231 «Соціальна робота» Сумського державного університету А.С. Кохно в одному із закладів дошкільної освіти Сумської області. Заняття містили арттерапевтичні вправи «Намалюй кактус. Не бійся! Хай він буде таким, яким ти хочеш його бачити» (вправа проводилася двічі: на констатувальному та контрольному етапах), а також «Безлюдний острів» і «Малювання пальчиками». Результати дослідження показали позитивні результати в соціальній адаптації дітей із числа внутрішньо переміщених осіб і були високо оцінені представниками закладу, отримано акт упровадження результатів дослідження в діяльність.

Водночас варто зазначити, що арттерапевтичні тренінги можуть бути використані в наданні соціальної послуги соціальної адаптації також іншим цільовим групам отримувачів, як-от: безробітні люди, люди пенсійного віку, люди, що страждають від професійного вигорання, люди з інвалідністю.

Окрім того, були розглянуті перспективи корегування тематики арттерапевтичних вправ під час надання соціальної послуги соціальної адаптації з огляду на цілі сталого розвитку. Були запропоновані завдання, що модифікують арттерапевтичні вправи «Безлюдний острів» і «Малювання пальчиками» шляхом акцентування на завданнях, визначених перед спектром цілей сталого розвитку.

Також були розглянуті перспективи шляхів підвищення доступу до таких соціальних послуг інших цільових груп. Серед таких перспектив була зазначена необхідність: подальшого розвитку порталу надання державних послуг «Дія» (асинхронні тренінгові можливості) та створення на базах закладів вищої освіти сертифікатних програм для підготовки тренерів (синхронні можливості).

Отже, ми можемо стверджувати, що тренінгові арттерапевтичні технології мають надзвичайно високий потенціал для розвитку та впровадження у процес надання соціальної послуги соціальної адаптації як дітям із числа внутрішньо переміщених осіб, так і інших цільових груп. Простота участі та мінімальний перелік необхідних ресурсів роблять їх доступними для впровадження в біль-

шості освітніх і соціальних закладів, а високий потенціал удосконалення та модифікації відкриває широкі можливості комбінаторики для посилення позитивного терапевтичного ефекту, надає можливість отримувачам не лише адаптуватися до нових умов життя, але і здобувати нові знання та компетенції у сфері культури, фінансової грамотності, сталого розвитку й інших сфер суспільного та громадянського життя.

Удосконаленню підходів до формування тренінгових програм із надання соціальної послуги соціальної адаптації для дітей із числа внутрішньо переміщених осіб, розширення функціоналу таких тренінгових програм із метою їх орієнтації на інші цільові групи отримувачів, а також розробленню концепції сертифікатної програми з підготовки відповідних кадрів будуть присвячені наші подальші дослідження.

Список використаних джерел і літератури

1. Бондарчук Ю.П., Єщенко М.Г. Реалізація прав дітей внутрішньо переміщених осіб в умовах війни. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2023. № 1. С. 3–9.
2. Внутрішньо переміщені особи. *Інформаційно-обчислювальний центр Міністерства соціальної політики України*. URL: <https://www.ioc.gov.ua/dashboardVpro>.
3. Вознесенська О.Л. Арттерапія як засіб психосоціального відновлення особистості. *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки* : збірник наукових праць. Київ : Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2015. № 3 (29). С. 40–47.
4. Городиська В.В. Упровадження арттерапії як інноваційної технології в дошкільних закладах освіти. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2020. № 69. Т. 1. С. 56–61.
5. Завацька Л.М. Технології професійної діяльності соціального педагога : навчальний посібник для вищих навчальних закладів. Київ : ВД «Слово», 2008. 240 с.
6. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 30 грудня 2023 р. № 1706–VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text>.
7. Про охорону дитинства : Закон України від 5 жовтня 2023 р. № 2402–III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>.
8. Арттерапія як засіб творчої самореалізації особистості / М.І. Замелюк та ін. *Психологія: реальність і перспективи* : збірник наукових праць РДГУ. 2018. Вип. 10. С. 51–58.
9. Практикум з арттерапії : навчально-методичний посібник. Ч. 1 / Наталія Калька, Зоряна Ковальчук. Львів : ЛьвДУВС, 2020. 232 с.
10. Кияниця З.П. Соціальна робота з вразливими сім'ями та дітьми : посібник : у 2-х ч. ; Ч. I : Сучасні орієнтири та ключові технології / З.П. Кияниця, Ж.В. Петрочко. Київ, 2017. 256 с.
11. Про затвердження Державного стандарту соціальної адаптації : наказ Міністерства соціальної політики України від 18 травня 2015 р. № 514. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0665-15#Text>.
12. Тюття Л.Т., Іванова І.Б. Соціальна робота: теорія і практика : навчальний посібник. Київ : Знання, 2008. 574 с.
13. Уклад І.В. Теорія і практика арт-терапії : навчально-методичний комплекс. Умань : Алмі, 2014. 75 с.
14. Цілі сталого розвитку. *Офіційний сайт Організації Об'єднаних Націй*. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/tsili-staloho-rozvytku> (дата звернення: 19.05.2024).

15. Social Recovery Therapy in improving activity and social outcomes in early psychosis: Current evidence and longer term outcomes / D. Fowler et al. *Schizophr Res*/ 2019. <https://doi.org/10.1016/j.schres.2017.10.006>.

16. Moderated Online Social Therapy: a Model for Reducing Stress in Carers of Young People Diagnosed with Mental Health Disorders / J. Gleeson et al. *Front. Psychol.* 2017. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2017.00485>.

17. Moderated digital social therapy for young people with emerging mental health problems: A user-centered mixed-method design and usability study / Doorn van M. et al. *Front. Digit. Health.* 2023. <https://doi.org/10.3389/fdgth.2022.1020753>.

References

1. Bondarchuk, Yu.P. (2023). Realizatsiia prav ditei vnutrishno peremishchenykh osib v umovakh viiny [Realization of the rights of children of internally displaced persons in the context of war]. *Pivdenoukrainskyi pravnychi chasopys*. № 1. 3–9 [in Ukrainian].

2. Vnutrishno peremishcheni osoby. Informatsiino-obchysliuvalnyi tsentr Ministerstva sotsialnoi polityky Ukrainy [Internally displaced persons. Information and Computing Center of the Ministry of Social Policy of Ukraine] (n.d.). [ioc.gov.ua](https://www.ioc.gov.ua). Retrieved from: <https://www.ioc.gov.ua/dashboardVpo> [in Ukrainian].

3. Voznesenska, O.L. (2015). Art-terapiia yak zasib psykhosotsialnoho vidnovlennia osobystosti [Art therapy as a means of psychosocial recovery]. Kyiv : KNU imeni Tarasa Shevchenka. Vol. 3 (29). 40–47. [in Ukrainian].

4. Horodyska, V.V. (2020) Uprovadzhennia art-terapii yak innovatsiinoi tekhnolohii u dosh-kilnykh zakladakh osvity [Implementation of art therapy as an innovative technology in preschool educational institutions]. *Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh*. № 69, Vol. 1. 56–61 [in Ukrainian].

5. Zavatska, L.M. (2008). *Tekhnolohii profesiinoi diialnosti sotsialnoho pedahoha [Technologies of professional activity of a social pedagogue]*. Kyiv: Slovo [in Ukrainian].

6. Zakon Ukrainy “Pro zabezpechennia prav i svobod vnutrishno peremishchenykh osib” vid 30.12.2023 № 1706–VII [The Law of Ukraine “On Ensuring the Rights and Freedoms of Internally Displaced Persons” of 30.12.2023 № 1706–VII] (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text> [in Ukrainian].

7. Zakon Ukrainy “Pro okhoronu dytynstva” vid 05.10.2023 № 2402–III [Law of Ukraine “On Protection of Childhood” of 05.10.2023 № 2402–III] (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text> [in Ukrainian].

8. Zameliuk, M.I., Mahdysiuk, L.I., & Olkhova, N.V. (2018). Art-terapiia yak zasib tvorchoi samorealizatsii osobystosti [Art therapy as a means of creative self-realization]. *Psykhologhiia: realnist i perspektyvy. Zbirnyk naukovykh prats RDHU*. Vol. 10. 51–58 [in Ukrainian].

9. Kalka, N., & Kovalchuk, Z. (2020). *Praktykum z art-terapii [Workshop on art therapy]*. Lviv: LvDUVS. 232 s. [in Ukrainian].

10. Kyianytsia, Z.P., Petrochko, Zh.V. (2017). Sotsialna robota z vrazlyvymy simiamy ta ditmy [Social work with vulnerable families and children]. Kyiv: Obnova kompani [in Ukrainian].

11. Nakaz Ministerstva sotsialnoi polityky Ukrainy vid 18.05.2015 № 514 “Pro zatverdzhennia Derzhavnoho standartu sotsialnoi adaptatsii” [Order of the Ministry of Social Policy of Ukraine dated 18.05.2015 № 514 “On Approval of the State Standard of Social Adaptation”] (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0665-15#Text> [in Ukrainian].

12. Tiuptia, L.T., & Ivanova, I.B. (2008). *Sotsialna robota : teoriia i praktyka [Social work: theory and practice]*. Kyiv: Znannia [in Ukrainian].

13. Uklad, I.V. (2014). *Teoriia i praktyka art-terapii [Theory and practice of art therapy]*. Uman: Almi [in Ukrainian].
14. Tsili staloho rozvytku [Sustainable development goals] (n.d.). undp.org. Retrieved from: <https://www.undp.org/uk/ukraine/tsili-staloho-rozvytku> [in Ukrainian].
15. Fowler, D., Hodgekins, J., & French, P. (2019). Social Recovery Therapy in improving activity and social outcomes in early psychosis: Current evidence and longer term outcomes. *Schizophrenia Research*. Vol. 203. <https://doi.org/10.1016/j.schres.2017.10.006> [in English].
16. Gleeson, J., Lederman, R., Koval, P., Wadley, G., Bendall, S., Cotton, S., Herrman, H., Crisp, K., & Alvarez-Jimenez, M. (2017). Moderated Online Social Therapy: A Model for Reducing Stress in Carers of Young People Diagnosed with Mental Health Disorders. *Front. Psychol.* Vol. 8. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2017.00485> [in English].
17. van Doorn, M., Monsanto, A., Boeschoten, C.M., van Amelsvoort, T., Popma, A., Öry, F.G., Alvarez-Jimenez, M., Gleeson, J., Jaspers, M.W.M., & Nieman, D.H. (2023). Moderated digital social therapy for young people with emerging mental health problems: A user-centered mixed-method design and usability study. *Front. Digit. Health*. <https://doi.org/10.3389/fdgth.2022.1020753> [in English].

Kotenko O. O.

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Senior Lecturer at the Department of Psychology,
Political Science and Sociocultural Technologies
Sumy State University

Kokhno A. S.

Student of 231 “Social work” specialty
Sumy State University

**ART THERAPY TECHNOLOGY IN SOCIAL ADAPTATION
OF INTERNALLY DISPLACED CHILDREN IN THE CONTEXT
OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS**

The article is devoted to the study of financial, legal and substantive features to introduce the elements of art therapy in the provision of social services for social adaptation to the target group of children from among internally displaced persons. The article examines the regulatory framework that forms the standards for working with children in general and internally displaced children in particular. The approaches to understanding the essence of social therapy, its pedagogical aspect, as well as the prerequisites for the use of art therapy exercises in their context are studied.

The formulated conclusions were supported by the practical results of art therapy sessions with children from among internally displaced persons in a preschool education institution in Sumy region, and the peculiarities of using art therapy exercises to accelerate the process of their social adaptation were demonstrated. The positive assessment received from the specialists of the institution and the high results give reason to believe that art therapy classes have not only a wide potential when working with this target group, but also provide opportunities for their implementation to provide social services of social adaptation to other target groups, in particular: unemployed people, people of retirement age, people suffering from professional burnout, people with disabili-

ties. The synchronous and asynchronous approaches, as well as the individual form and typical thematic training programs that can form the basis for improving existing approaches to the provision of social adaptation services were characterized.

Special attention is paid to the role and prospects of art therapy in the context of sustainable development goals. The improvement possibilities for the art therapy exercises developed within the framework of the study by formulating tasks that not only contribute to the social adaptation of internally displaced children, but also stimulate them to solve everyday problems in view of sustainable development goals is considered. It is noted that such exercises can be adapted to work with other age groups: adolescents, young people, middle-aged and elderly people, which will serve additional educational purposes in social work with these target groups. Based on this, the author concludes that it is advisable to apply a combinatorial approach to the development of standard thematic training programs.

In addition, the article outlines the prospects for increasing the accessibility of the social service of solo adaptation to recipients through further development of the functionality of the portal for the provision of public services “Diia” (asynchronous training opportunities) and the creation of certificate programs for training trainers on the basis of higher education institutions (synchronous opportunities).

Key words: social work, social service, social adaptation, social therapy, art therapy, training, social work with children, IDP children, children from among internally displaced persons, sustainable development.